

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - vijfheerenlanden

Nieuwsbrief jaargang 14 - nummer 24 - oktober 2012

VAN UW VOORZITTER

Vrienden van Boerderij & Erf,

Hoe betrouwbaar is een overheid? Denk even aan het verschil tussen voor en na 12 september jongstleden. We weten dat er bezuinigd moet worden, maar waarop en hoeveel? Terugkomen op besluiten van een half jaar geleden en ze vervolgens met hetzelfde gemak weer ongedaan maken geeft geen vertrouwen. Er moeten besluiten genomen worden en die zullen we allemaal merken. Gelukkig zijn de problemen bij ons nog niet zo groot als in een paar landen in Zuid-Europa.

De meeste Nederlanders zijn nog gewoon op vakantie geweest en ik gun dat een ieder. Daarnaast is het ook goed voor de economie. Toch hoop ik dat beleid en bezuinigen wel aan elkaar worden gekoppeld. De Gemeente Zederik bijvoorbeeld zet zich in voor het behoud en promoten van de fraaie linten in haar dorpen. Op Open Monumentendag heeft de gemeente een bijdrage geleverd aan een lintenroute, met fraaie monumentale boerderijen met hun erf en tuin.

Men zegt waarde te hechten aan het

goed onderhouden van deze panden, maar wie schetste mijn verbazing toen eind september op een raadsvergadering heel gemakkelijk de bijdrage sneuvelde voor onderhoud van rieten daken. Het ging om een bijdrage van € 3.000 per pand met een maximaal bedrag van € 22.000 per jaar. Geen gigantisch bedrag maar toen dacht ik: wat voor beleid of visie heeft zo'n gemeente nu eigenlijk. Alles onder de mom: wij moeten bezuinigen.

Gelukkig merk ik bij de bewoners van de monumentale panden een consistent gedrag. Zij waren ook enthousiast geworden door de aandacht van de gemeente. Hier en daar werd er gauw nog een lik verf aangebracht en de panden en erven zagen er weer 'spik en span' uit. Zelfs een gevel werd van zijn beschadigde pleisterlaag ontdaan om het oude metselwerk weer terug te brengen en te herstellen. Dat is wel een beetje heel veel werk. We doen dit omdat we beseffen in een mooi gebied te wonen waar we met recht trots op mogen zijn en met de wetenschap dat deze panden al eerder een crisis hebben doorstaan.

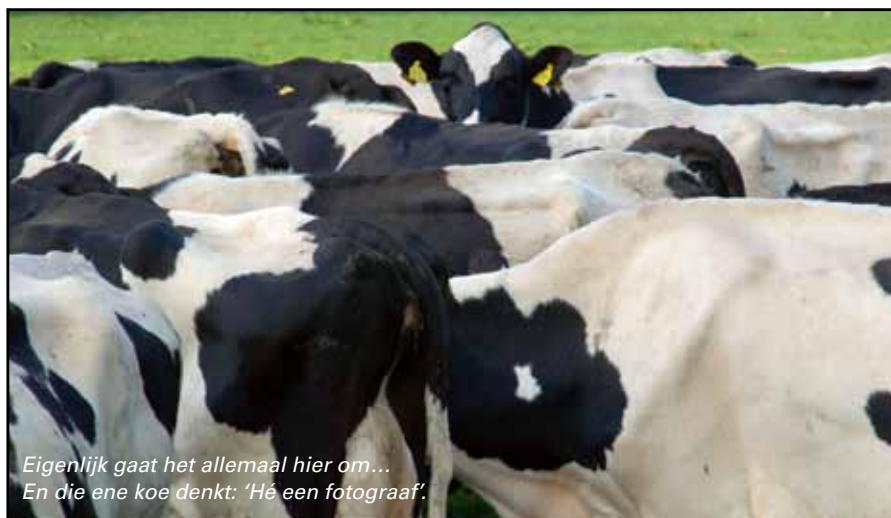
Arie Bassa

REDACTIONEEL

Terwijl hier in de streek van alles achter de schermen gebeurt, is de boerderij als onderwerp landelijk juist steeds meer in de belangstelling. Onze organisatie heeft zich altijd vooral gericht op de boerderij als gebouw. Dat er meer is, een erf, de bijgebouwen, de tuin, de beplanting en de bomen, realiseren we ons en we noemen dat daarom ook steeds als aandachtspunt. Die landelijke (dat kan dubbel worden opgevat: heel Nederland maar ook buiten het verstedelijkt gebied) belangstelling gaat echter veel verder. Er zijn heel wat meer facetten, die uiteindelijk hun oorsprong vinden in of om de boerderij. Mij regelmatig bezighoudend met het thema '2012 - jaar van het immaterieel erfgoed', wordt steeds meer duidelijk wat er allemaal aandacht verdient van Boerderij & Erf.

Neem nu alleen het begrip 'zelfvoorziening' eens. Tot ergens in de vorige eeuw voorzag in feite elke boer zichzelf in het onderhoud. Alles haalde hij van zijn eigen erf. Momenteel zie je een terugkeer naar die zelfvoorziening. Stadstuinen voor eigen teelt zijn er al volop. Het platteland volgt. Buurtenergie wordt een begrip. Niet meer afhankelijk zijn van een energiereus, maar gewoon met een leuke club uit de omgeving samen een eigen energiebedrijfje beginnen. Dat kan allemaal. Ruilen van voedsel of compleet bereide maaltijden. Vandaag kookt nummer 89, morgen 93... Mantelzorg stijgt steeds in belangrikheid, omdat die andere zorg niet goed functioneert. Oudere mensen uit je omgeving ergens brengen of halen. Allemaal zaken, die enkele decennia terug nog heel gewoon waren.

Dick de Jong

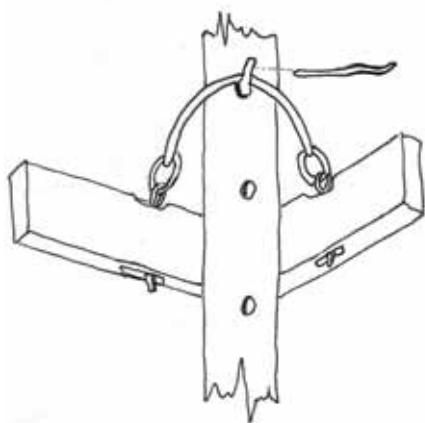
*Eigenlijk gaat het allemaal hier om...
En die ene koe denkt: 'Hé een fotograaf'.*

Inleiding

Boerderijen en hooibergen horen bij elkaar. Op illustraties in kinderboeken, op plaatjes van Verkadealbums, overal wordt een hooiberg bij de boerderij getekend. Wie al fietsend door de streek goed oplet, ziet dat dit beeld niet meer klopt. De meeste hooibergen zijn verdwenen en als ze er nog zijn, lijden ze vaak een kwijnend bestaan in de marge, achter de boerderij. De laatste jaren mogen de hooibergen gelukkig op meer en meer belangstelling rekenen.

De naam hooiberg verwijst natuurlijk naar het berg van hooi. In onze streek zorgde het vele hoge water voor extra complicaties. Bij overstromingen spoelde het hooi weg of werd al snel onbruikbaar. In de lage Alblasserwaard ging men er daarom al in de 19e eeuw toe over om alle hooi binnen in de boerderij, op de hooizolders op te slaan en de hooibergen verdwenen. De Vijfheerenlanden waren iets hoger gelegen en daar zijn meer hooibergen gebleven.

Essentieel voor hooibergen is dat de kap beweegbaar is, en dus afhankelijk van de hoeveelheid hooi in de berg omhoog en omlaag gaat. In de voorzomer begin je met een lege berg met een lage kap. Naarmate de zomer en de hooibouw vordert, gaat de kap mee omhoog totdat de berg vol is. 's Winters gaat het proces andersom: de berg wordt leeg gevoerd en de kap zakt mee naar beneden.

Verbinding tussen lanen en roeden (bron: www.skhn.nl).

Functie

In de Vijfheerenlanden was op de hogere kleiachtige gronden altijd nog akkerbouw te vinden. Geschreven historische bronnen geven aan dat daar de hooibergen ook gebruikt werden voor de opslag van ongedorst graan. Het hooi werd dan in huis op de hooizolder opgeslagen. "Hier te

Oosterwijk zet men (...) op de balken hooi of graan. De een zet het graan op den berg en het hooi op de balken de ander zet het graan op de balken, echter meestal het hooi op de balken."¹

Stikt genomen zou je dus eerder moeten spreken van een kapberg dan van een hooiberg, omdat een kapberg een algemene term is die iets zegt over de vorm en de functie, niet over de inhoud. Niet alle kapbergen zijn hooibergen, maar alle hooibergen zijn wel kapbergen.

Het mooie van de kapberg is dat het hooi of het graan wordt beschermd tegen de regen terwijl de wind vrij spel heeft aan de zijkant. Het proces van het drogen gaat daarom tijdens de opslag gewoon door. "Als je 's zomers goed hooi op de hooizolder doet heb je 's winters slecht hooi en als je 's zomers slecht hooi in de berg doet het je 's winters goed hooi." Zo extreem is het natuurlijk niet, maar het zegt wel iets. Omdat de meeste hooibergen vooral voor hooi gebruikt werden, zullen we in de rest van het artikel daar maar van uitgaan.

Plaats op het erf

Bij het boerenbedrijf komt de efficiency vaak voorop en dat bepaalt de plaats van de hooiberg. Het gaat er om de loopafstanden zo kort mogelijk te houden tussen de berg en dorsvloer of tussen hooiberg en koeien. In de Vijfheerenlanden zitten de grote deeldeuren meestal midden in de achtergevel en dat is ook de toegangsdeur naar de voergang voor de koeien. Daarom staat de hooiberg in de Vijfheerenlanden meestal dicht achter de achtergevel. De weinige hooibergen die in de Alblasserwaard zijn te zien op oude foto's staan vaak naast de boerderij tegenover de hooideuren.

Wanneer het riet van de kap af is, is de constructie te zien (bron: www.skhn.nl).

Constructie

De hooiberg bestaat technisch gezien uit niet veel meer dan een kap op palen. De verticale palen zijn van

eikenhout en heten de 'roeden'. Een traditionele hooiberg heeft meestal vijf roeden. Alleen de hele grote hebben zes roeden en de kleintjes hebben er vier.

De hele constructie van de berg is gericht op het principe dat de kap op een neer kan bewegen. De kap is daarom heel flexibel geconstrueerd. De onderkant van de kap bestaat uit een horizontale krans van zware vierkante balken. Deze heten 'lanen' en zijn meestal circa 5 m lang. Veel langer kan niet, want dan wordt de doorbuiging te groot. De lanen zijn op de hoeken scharnierend met elkaar verbonden. Halverwege de lanen gaan zware ronde balken schuin omhoog en deze komen in de top bij elkaar. Deze hoofdconstructie wordt verder gecompleteerd met ronde sporen en rietlatten voor het rieten dak. De kap hangt aan ijzeren beugels op ijzeren pinnen (bergijzers) die schuin door de roeden naar beneden steken. Iedere keer als de kap omhoog of omlaag gaat, worden deze bergijzers een gat hoger of lager gestoken.

Hooiberg in Hei- en Boeicop. De oude schuurberg heeft een stenen onderbouw en is gerenoveerd met een ijzeren kap met drie roeden.

Het omhoog of omlaag brengen gebeurde altijd met een 'bergwind'. Dat is een soort dommekracht met een zware horizontale balk die op een schroefdraad op en neer beweegt. Dit bergwind werd binnenin de hooiberg van roede naar roede verplaatste en zo werd roede voor roede, beetje bij beetje, de kap omhoog of omlaag gebracht. Dat was zwaar werk. Niet alleen het omhoog en omlaag draaien kostte veel energie, maar vooral ook het zeulen van het bergwind door het losse hooi kostte veel zweetdruppels. In anders streken van het land zijn

¹ Mededeling opgetekend door K. Uilkema na een gesprek met D. Van Bruchem te Oosterwijk (1924).

daarvoor andere varianten ontwikkeld. Meer naar het westen in Zuid-Holland gebeurde dat met een 'bergheeft': een hefconstructie die aan de buitenkant van de hooiberg een punt van de kap omhoog tilde.

Hoofdvormen

De basisvorm van de hooiberg is de eenvoudige kap op roeden. In het rivierengebied (en de Vijfheerenlanden hoort daarbij) komen tal van varianten voor.

De steltenberg is een hooiberg met een verhoogde vloer. De berg staat dus als het ware op stelten. In het rivierengebied was het hooi daardoor beschermd bij overstromingen. De ruimte onder de berg dient dan als stal of opslagruimte. Bij grotere tasbergen met vijf of meer roeden staat midden onder de tasvloer vaak een gemetselde kolom, de zogenaamde poer.

Als de steltenberg aan twee of drie zijden schuuruitbouwen onder een schuin dak heeft, spreekt men van een schuurberg. De aanbouwen boden ruimte aan kippen, varkens, jongvee, gereedschappen of brandstoffen.

De stenen poer van een schuurberg. De balken van de zolder liggen op de poer en op de zijgevels.

Nieuwe hooibergen

De oude hooibergen van hout en riet hadden een beperkte levensduur. Omdat de eiken roeden in de grond ingegraven waren, gingen deze na verloop van tijd doorrotten. Dan werden de roeden een meter ingekort en

opnieuw ingegraven, net zolang totdat ze te kort werden. De eiken roeden kregen daarna vaak een tweede leven als onderdeel van het gebint van een stal of schuur. Als je in een oude boerderij een zware ronde balk vindt met daarin schuin geboorde gaten met een tussenmaat van circa 40 cm, dan is dat bijna altijd een hergebruikte hooibergroede. Ook de rieten kap ging niet lang mee. Dankzij de nieuwe technische mogelijkheden werden vanaf rond 1950 de meeste hooibergen vervangen door nieuwe ijzeren bergen met betonnen of stalen roeden (meestal drie, vier of zes) en een vierkante of zeskante kap van golfplaten. Onder aan de roede zit een lier en met staalkabels ging de kap omhoog. In het gietijzer van het takelmechanisme of in het beton van de roeden staat vaak de naam van de leverancier of het jaartal te lezen.

De firma Vis uit Waddinxveen plaatste in Zuid-Holland vele nieuwe hooibergen. Deze zijn te herkennen aan de windwijzer met een vis.

Veel boerderijbewoners willen tegenwoordig hun erf aankleden en verfraaien met landelijke bijgebouwen zoals een hooiberg. Dat kan inderdaad een aantrekkelijk resultaat opleveren als aan enkele voorwaarden wordt voldaan. De plaats van de hooiberg moet goed zijn: dat wil zeggen dat de hooiberg dicht bij de boerderij moet staan en visueel onderdeel uit moet maken van het complex van het erf. Een hooiberg halverwege een weiland die dienst doet als schapenschuur is niet geloofwaardig. Een ander aspect is de streekeigen vormgeving. Er zijn veel kant en klare bouwpakketten van hooibergen in de handel die afkomstig zijn uit het oosten van het land. Die hooibergen zijn vaak aan de kleine kant en voorzien van veel zwaar eikenhout waardoor de uitstraling te lomp wordt.

Een ander aandachtspunt is de regelgeving vanuit het bestemmingsplan. Voor een woonboerderij in het buitengebied gelden in het bestemmingsplan de standaard regels voor een woning. Dat betekent meestal dat er niet teveel aan bijgebouwen of schuren aanwezig mag zijn. De grens ligt vaak bij 50 m² en

Nieuwe hooiberg in Everdingen. Deze hooiberg kreeg van Boerderij & Erf A-V de pluim 2009.

een maximale nokhoogte. Het is maar de vraag of je met die begrenzing een acceptabele hooiberg kunt maken. Zeker als er al andere bijgebouwen aanwezig zijn. Informeer daarom eerst bij uw gemeente naar de mogelijkheden en de onmogelijkheden.

Herbestemming

De hooibergen in onze streek zijn inmiddels zo zeldzaam, dat ze allemaal het behouden waard zijn; of ze nu van hout en riet zijn, of van staal, beton en golfplaat. Hooibergen kunnen afhankelijk van de hoofdvorm (open of (half) gesloten, met of zonder onderschuur, met of zonder aanbouwen) een nieuwe functie krijgen. Het eenvoudigst is natuurlijk om ze gebruiken zoals ze zijn bedoeld: voor hooiopslag soms in combinatie met een stal of schuur er onder. Soms zie je hooibergen achter de achtergevel die eenvoudigweg dienst doen als overdekt terras. Soms worden ze verbonden met de boerderij en worden een soort tuinkamer. Het is niet altijd te vermijden dat een nieuw gebruik gepaard gaat met verlies van de oorspronkelijke uitstraling. Dat is altijd nog te verkiezen boven het verlies van de hooiberg bij gebrek aan functie.

Meer weten

Voorjaar 2011 hield mevrouw Suzan Jurgens een lezing over hooibergen op de ledenvergadering van Boerderij en Erf A-V. Zij schreef het boek: *Hooibergen in Nederland; geschiedenis en behoud van een agrarisch cultuurmonument* (IJsselacademie Kampen 2008). Deze publicatie is een initiatief van de Stichting Kennisbehoud Hooibergen in Nederland te Hattem. Veel detailinformatie is te vinden op: www.skhn.nl en www.hooiberg.info.

Piet den Hertog

DIEPVRIESKLUISJES

Eind jaren vijftig, begin jaren zestig kregen veel dorpen de beschikking over een diepvrieskluis. Dat was een geweldige vooruitgang. Stond iedereen tot de komst van dit fenomeen op de mooiste dagen van het jaar uren aan één stuk in de keuken prinsessenboontjes te haren, appels te schillen, groenten schoon te maken en van alles te wassen, koken, wekken... en nog veel meer. Toen kwam de diepvries in beeld. Eeuwen achtereen kon men bij kastelen en landgoederen beschikken over een diepvrieskelder. In plaatsen waar sterke behoefte was aan het koel houden van producten, zoals in dorpen met een levendige (rivier) visserij, bouwde men een diepvriesgebouw-tje. In de winter werd er ijs uit de sloten in grote langwerpige stukken gezaagd, dat tussen stevig geïsoleerde muren werd gestopt. Dat was een arbeidsintensieve en daardoor steeds duurder wordende activiteit. En soms was er

Links onder het diepvrieslokaal van Giessen-Nieuwkerk (Foto: Geschiedkundige Vereniging Giessenburg en Schelluinen).

een winter lang nauwelijks ijs in de sloten.

Handelaren, vleesexporteurs en bierbrouwerijen kregen in de loop van de 19e eeuw de beschikking over koel-

systemen. Het duurde echter tot na de Tweede Wereldoorlog, eer dit ook voor de particulieren haalbaar werd. Een aantal particulieren staken de koppen bijeen. Vaak namen boeren daarin de leiding. De gemeente ging er zich mee bemoeien. Of een particulier, eigenaar van een leegstaand pand, zag een gat in de markt. Ineens waren ze er, regionale centra met diepvriesvakken, -kasten of -kisten, die je kon huren. Veelal werden ze gebruikt voor vlees. Veel boeren slachtten in die tijd nog zelf en verkochten dan 'een poot' of een halve- of kwart koe of varken aan particulieren. De keurig in bruikbare delen geleverde stukken vlees verdwenen dan voor het bewaren in dergelijke kluisjes. De temperatuur werd er op -18 tot -30 graden gehouden. Uit een oud polygoon-journaal blijkt dat in Giessen-Nieuwkerk in 1956 de eerste coöperatieve diepvrieskluis van de Alblasserwaard een feit werd.

ENERGIEBESPARING

Elke keer opnieuw komt dit onderwerp in de samenleving aan bod. De twee grootste drijfveren zijn: geld besparen en ervoor zorgen dat ons nageslacht ook nog iets heeft om de lamp te laten branden.

Alternatieve vormen van energie komen ook steeds meer voor in ons werkgebied. En dan denk ik aan zonnecollectoren. Een pracht uitvinding. Maar of het nu zo grootschalig moet en of onze boerderijen er nu mooier op worden, kan sterk in twijfel worden getrokken. En dan die kruideniersmentaliteit van onze regering als het om subsidiering van die collectoren gaat.

Vroeger was het minder noodzakelijk, maar ook toen werd er al wel geïsoleerd en bespaard op energie. Sommige ramen en deuren werden alleen in de zomer geopend. Een staatsdeur, die in boerderijen nog wel voorkomt, mocht alleen open bij rouw en trouw. Door ervoor te zorgen dat het houtwerk goed in de verf zat en deuren goed aansloten op de kozijnen, werd er al voor gezorgd dat er minder verloren ging. Hier en daar, voornamelijk in de deftiger panden, werd ook isolatiemateriaal aangebracht. Hooi tussen plafond en zoldervloer, of houtkrullen, worden nogal eens bij een verbouwing aangetroffen. Ook hennep werd wel als isolatiemateriaal gebruikt, vooral toen er door

de veranderingen in de scheepvaart minder vraag naar kwam.

Bij boerderijen kwam dit isoleren pas veel later. De spouwmuur stamt van de 17e eeuw. Die was toen bedoeld om vocht te weren. Al snel kwam men er achter dat er ook materiaal tussen gestopt kon worden, dat de warmte binnen of in de zomer juist buiten hield. In boerderijen kwam de spouwmuur pas in de loop van de 19e eeuw. En dan natuurlijk alleen nog in het voorhuis.

De oliecrisis in de jaren zeventig van de 20e eeuw was er de oorzaak van de energiebesparing en isolatie veel meer aandacht kregen. Sindsdien is zuinig omgaan met energie ook op de boerderij een vast onderwerp van aandacht. En toen de meeste boeren elk dubbeltje moesten gaan omdraaien omdat de opbrengsten 'dun' werden, werd het een bittere noodzaak.

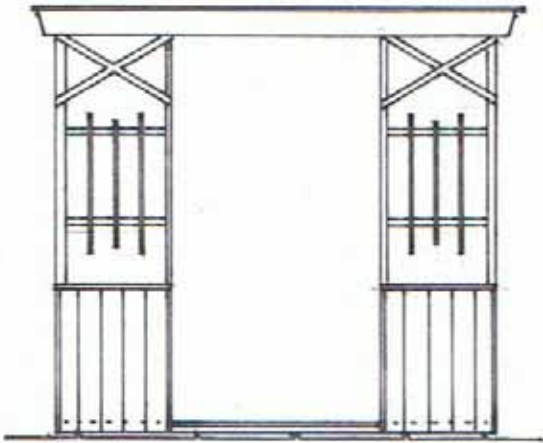
Herfst in Ameide.

UITVOERING MASTERPLAN

Langzamerhand begint er enige vaart te komen in de uitvoering van dit ambitieuze plan. Dat moet Boerderij & Erf AV een nog steviger bekendheid in de streek en daarbuiten geven. En daarmee de waardevolle agrarische objecten en elementen, waar onze streek zo rijk aan is. Op dit moment worden de laatste financiële manco's, die gelukkig nog maar heel klein zijn, ingevuld en zijn we op zoek naar vrijwilligers, die hun steentje willen bijdragen. Want alleen kunnen we de klus niet klaren.

Wie meer wil weten over het masterplan kan een e-mail sturen naar djtekst@planet.nl en ontvangt de speciale nieuwsbrief, waarin de voortgang en ontwikkeling van het plan tweemaandelijks wordt verhaald. Geïnteresseerden in vrijwilligerswerk kunnen ook via dit e-mailadres een speciale brochure opvragen.

HET PRIEEL

In de zomer van 2010 was het dan (helaas) zo ver: Ons oude prieel was niet meer te redden en moest worden gesloopt. Gesloopt is eigenlijk een te groot woord; omgeduwd en uit elkaar getrokken zou de waarheid beter benaderen. Al vele malen was het prieel van binnenuit opgelapt. Ooit was er klimop (hedera) tegenaan gepoot en dit was er helemaal overeen

gegroeid, waardoor herstel van buitenaf onmogelijk was geworden. Dit zeer eenvoudige prieel stamde uit het begin van de vorige eeuw en heeft het dus al behoorlijk lang uitgehouden. Voor die tijd heeft er ooit een prieel met een was-hok gestaan, met daarin een fornuis om het water te verwarmen. Niet alleen de wekelijkse was werd er gedaan, maar men waste er ook zichzelf. De stoep waar men water uit

de sloot schepte bevond zich vlakbij. Met de komst van de waterleiding raakte het washok in onbruik en werd het vervangen door dit prieel. De voorzijde stond naar het westen gekeerd, zodat men nog kon genieten van de avondzon. Het prieel werd gebruikt om tijdens de zomermaanden van een welverdiende rust te genieten na een dag van zware

arbeid, of voor de zondagsrust. Van al onze moderne communicatiemogelijkheden, TV en wat dies meer zij, hadden ze toen nog geen weet. Dus zat men er gewoon lekker met elkaar te praten of een spelletje te doen. Chillen zouden we dat nu noemen. Een prieel was destijds te vinden bij veel boerderijen en woonhuizen. De vrouw des huizes gebruikte het ook wel om - totdat het donker werd - nog wat te breien of sokken te stoppen. Het gezegde uit die tijd van 'een paardentand en een vrouwenhand staan nooit stil' zal ook hier gegolden hebben.

Voordat het prieel is afgebroken is het nog ingemeten en op een tekening gezet. Toen ik vorig jaar een foto kreeg waarop een dochter van de oorspronkelijke eigenaar in het prieel stond, ontdekte ik kleine verschillen tussen toen en hetgeen er onlangs stond. Dat zal de tand des tijds hebben veroorzaakt.

Meine Mollema

DE BOER OP

PLATTELANDSWONING KOMT ER

Een meerderheid in de Tweede Kamer heeft in juni jongstleden ingestemd met de invoering van de plattelandswoning. Hierdoor kunnen gemeenten in een bestemmingsplan de voormalige boerderij als plattelandswoning bestemmen. De term plattelandswoning geeft de woningen een speciale status.

De boerderij houdt voor de wet het karakter van een bedrijfswoning, maar kan toch door iemand anders worden bewoond. Tegelijkertijd behoeven agrarische bedrijven in de omgeving niet bang te zijn voor klachten van omwonenden over overlast. Door de aanpassing van de regels komt er eindelijk een einde aan de nijpende leegstand van boerderijen. Als agrariërs stoppen met hun bedrijfsvoering, kunnen ze gewoon in hun huis blijven wonen en worden ze hierin niet belemmerd door strenge milieuwetgeving.

'Ik hoop dat het voorstel hierna voortvarend door de Eerste Kamer zal worden aangenomen', zegt Arjan van de Waaij, voorzitter NVM vakgroep Agrarisch & Landelijk Vastgoed (A&LV). 'We zijn bijzonder verheugd dat de Tweede Kamer dit voorstel heeft aangenomen, hierdoor wordt de leef-

baarheid op het platteland vergroot'. Van der Waaij hoopt wel dat gemeenten actief zullen meewerken en aan voormalige boerderijen de status van plattelandswoning zullen toekennen.

(Artikel overgenomen van Agrarisch Erfgoed Nederland).

REACTIES VAN BEZOEKERS EXPOSITIE BOERDERIJ & ERF IN STREEKCENTRUM LIESVELT

Ik ben 34 jaar oud en kom uit Mongolië en woon nu 11 jaar hier. Eerst dacht ik Ooievaarsdorp wat is dat. Maar ik vond het hier nog leuker

dan in een dierentuin, echt waar. Veel ruimte, rust en mooie verhalen over bijen en boerderijen. Echt prachtig en kom spoedig weer.

Harstikke leuk en heel gezellig met heel de familie op bezoek in het ooeivaarsdorp.

Een familie uit Den Haag.

Wij zijn een familie uit Putten en we vinden het hier prachtig.

In een mooie omgeving met leerzame dingen over de natuur en het boerenleven. Interessant.

Jan van Vliet

Naast Boerderij & Erf A-V stond op de Fokveedag de Boerderijstichting Zuid-Holland, waar Lyanne de Laat de Verlichte Boerderijenroute van november 2012 heeft gepromoot.

Er was al lang sprake van. Aantje Bouman de oudste dochter van Saan en Metje Bouman zou gaan trouwen. Dat was niet uit lucht komen vallen. Zoals onder de boeren gebruikelijk was werd er soms het één en ander geregeld en bepraat. Zeg nou niet tegen Aantjies dat haar ouwelui de verkering met Dirk Jan den Hartogh geregeld hadden. Dat zou haar eer en die van haar aanstaande te na zijn. Maar het is niet tegen te spreken dat er in het land van de Vijf Heeren over gekonkelefoest is. Moeder Metje die van het Hoogeind achter Leerdam komt, heeft er zeker de hand in gehad. Zij had nog familie op het Recht van ter Leede, onder de rook van Leerbroek, en daar heeft ze zeker haar huwbare dochter eens ter sprake gebracht. Het was dus helemaal niet zo vreemd dat Dirk Jan op een keer op de Graaf aan kwam en een boodschap van de palmentasie uit Leerbroek bij Saane en Metjies over kwam brengen. Zo is het begonnen.

Saan en Metje waren er groòs mee. Hun oudste dochter verkeerde met een flinke boerenzoon. Dat was toch je ware. Soms hoorde je wel eens dat een boerendochter met een dageldersjongen omgang had, maar dat was tegen de regels: 'Stand bij stand, en land bij land,' zeiden de boeren tijdens het kortavonden tegen elkaar.

Nu deed het geval zich voor dat er boerderij te koop kwam aan de Geer. Een mooi bedrijf dat in mei vrij kwam omdat Goof 't Lam en zijn vrouw gingen rentenieren. Ze hadden geen kinderen en Maarten den Hartogh, de vader van Dirk Jan kocht de stee en het land.

Toen brak er een drukke tijd aan. Dirk Jan en z'n vader hadden heel wat te regelen voor de boerderij op de Geer. Maar Saan en Metje moesten hun dochter in haar huishouden zetten. Natuurlijk was Aantje al lang aan haar uitzet bezig, maar er kwam nog zoveel meer kijken. De uitzet alleen al was geen akkefietje. Twaalf lakens en slopen geborduurd met de initialen van het aanstaande bruidspaar. Lijfgoed en linnen voor de keuken. De pakloper kwam in die dagen nogal eens op de stee van Saan van Pietere langs. Metje was een beste klant.

Nadat al die dingen gebeurd waren, de uitzet lag gesteven en gestreken in het kabinet op de Geer, kwam de trouwdag in zicht. Dirk Jan en Aantje tekenden op een dag aan op het gemeentehuis van Veldjesgraaf en zo raakten ze, zoals de mensen dat noemden, 'onder de geboje.' Op diezelfde dag (wie uit is, uit mag) reden ze met de tilbury naar de stad van Dorcht en gingen bij de bekende fotograaf Hameter aan de Voorstraat op de foto. Toen moeder Metje later de foto zag keek ze er trots naar: 'Net een stel op een pottenkast' dacht ze.

Inmiddels had dat stel het druk. Met Aantjies in de tilbrie van Saane reed Dirk Jan in die dagen de halve familie af om aan-kondiging van hun voornemen te doen. Het waren prachtige dagen. Twee telgen uit oude, degelijke boerenslachten die de tradities aan de Geer in Nieuwland voort gingen zetten, dat sprak tot de beleving.

Op de avond voor de trouwdag kwamen de vrienden van Dirk Jan een boog zetten voor de deur van de stee van Saane. Dat was in die contreien de gewoonte en Metje die het wat dat betrof aan de Graaf maar een kale bedoening vond was er mee in haar schik. Met groene takken was de boog versierd en omdat er nog niet veel bloemen waren in het voorjaar staken de jongens er zelfgemaakte rode papieren rozen in. 'Hulde aan het Bruidspaar' stond er in mooie letters boven. De vrienden van Dirk Jan werden getrakteerd op boerenjongens waar Metje een grote pot vol van had. 'Eén glaasje,' zei ze, 'morgen zijn jullie d'r weer en jullie motte nog naar

huis ok...'

Er was inmiddels ook op de deel al heel wat werk verzet. Aan de zijanten waren kleden opgehangen zodat het middengedeelte geschikt was voor het bruiloftsfeest. Daar werden schragen geplaatst met kaasplanken erop en op die planken hadden Metje en Tonia heldere witte lakens gelegd.

Op de ochtend van de huwelijksdag kwamen een paar vrouwen uit het dorp die gewend waren te bedienen bij rouw en trouw om alles gereed te maken zodat het de bruiloftsgasten niet aan eten en drinken ontbreken zou. In de keuken was alle gelegenheid om koffie en thee te zetten en verder om alles voor de koffietafel gereed te maken. De bakker en de slager brachten die morgen hun bestellingen. En Metje had een beste kaas uit de kelder gehaald, want wat kan een boerenmens nu beter eten dan z'n eigen product. In de bijkeuken was ook een grote tafel neergezet. Daar stonden de glazen en glaasjes en de flessen en potten die dat glaswerk moesten vullen: Brandewijn en jonge klare, een zoet wijntje, advocaat of een schilletje voor de vrouwen en boerenjongens en boerenmeisjes. Metje keek die ochtend alles nog en de bediendes knikten goedkeurend: Metje was een beste boerin die wist wat er op een boerenbruiloft nodig was. Zij gingen vast aan de gang om het krentenbrood te snijden en de broodjes te smeren. Op de witte tafel op de deel zetten ze schaaltes met bruidsuikers. Dat zag er al zo feestelijk uit.

Na de middag reed de bruidsstoet naar het dorp. Een hele optocht van boerengerij: tilbury's, tentwagens en andere koetsjes. Er is nog lang over gepraat onder de boerenstand. Toen het getrouwde paar uit het gemeentehuis kwam strooide de bruid, die gekleed was in een prachtige lange zwarte jurk, onder de nieuwsgierige kijkers bruidsuikers! Terwijl de huwelijksplechtigheid in de kerk voortgezet werd viel er op de stee van Saan van Pietere nog wat voor. De vrouwen van de bediening waren druk bezig om alles gereed te zetten voor de bruiloftsgasten. Toen één van hen in de bijkeuken kwam waar de glaasjes al gevuld gereed stonden op de dienbladen zag ze tot haar schrik een bekende bedelaar uit de streek, Aai de haas, die zich te goed deed aan de gereedstaande drank. Hij was aan het vierde glaasje bezig en zei tegen de verschrikte bediende die hem met allerlei verwensingen wegstuurde: 'O, ik doch dat et voor mijn was...' en voor hij vertrok deed hij nog een greep in het bruidsuikerkistje. Gelukkig heeft Metje daar die dag niks van gemerkt.

De dag is bijzonder feestelijk verlopen. De koffietafel werd geroemd om de overvloed van eten en drinken. Metje en Saan verstonden hun plicht er zou langs de Graaf en in de Vijfheerenlanden met waardering gepraat worden over de boerenbruiloft van Aantje en Dirk Jan. 's Avonds werd het bruiloftsfeest verder gevierd. Het huisorgeltje was naar de deel gebracht en daar werden mooie versjes gezongen: 'In 't groene dal, in 't stille dal' en 'Kleine Greetje uit de polder.' De vrienden van Dirk Jan kregen hun beloofde tweede glaasje boerenjongens en nog meer. Toen wilden ze nog een polonaise lopen, maar dat viel niet mee. De deel was te smal en een van de jongens stootte tegen een dienblad aan, vlak bij de bruid. Een glas advocaat verloor het evenwicht en kwam op de zwarte bruidsjurk terecht. Maar het kon de pret niet meer bederven. Het was een mooi feest.

De maan stond hoog aan de nachtelijke hemel toen het bruidspaar in hun eigen gerei naar de boerderij in Nieuwland vertrok. Metje en Saan keken ze na en Metje pinkte nog een traan weg. 'Het blijft toch je kind...' zei ze.

Hans Mouthaan

Een boer aan het werk in zijn boerentuin.

RECEPT

Dit keer de appeltaart. Het is onvoorspelbaar hoeveel verschillende appeltaarten er te bakken zijn. Uw (eind) redacteur van de nieuwsbrief verjaart op de zesde oktober. En dat betekent – misschien al wel 58 jaar lang – dat er appeltaart wordt gebakken. Een van de makkelijkste recepten volgt

verderop. Maar eerst even wat over wat er in moet. Appels. Goudreinet is het beste. Jonagold of Elstar kan ook goed. Sommige andere appelsoorten doen het ook prima. Eén ding is echter heel belangrijk: gebruik appels die niet te veel vocht hebben. Dan wordt je taart pap. Als (Engelse) crumble

wou dat best zijn, maar een Hollandse appeltaart moet stevig zijn. Jaren terug sprak ik een oude bakker, die me vertelde dat de lekkerste appeltaart met minstens drie verschillende appelsoorten wordt gemaakt. Sindsdien doe ik dat ook. Later in het seizoen van twee soorten.

GROOTMOEDERS APPELTAART

Deeg: 300 gr bloem, mespuntje zout, 200 gr boter of margarine, 150 witte basterdsuiker, 1 ei en 1 eetlepel honing

Vulling: 100 gr rozijnen, 1 eetlepel rum, 1 citroen, 4 appels, 1/2 theelepel kaneelpoeder, 1 eetlepel fijngesneden gember, 50 gr witte basterdsuiker, 2 eieren, 1 eetlepel melk, 1 eetlepel custardpoeder, 3 eetlepels abrikozenjam of marmelade.

Hulpmiddelen: Springvorm 24 cm

Vorbereiding: Zeef de bloem en voeg het zout eraan toe. Snijd de koude boter in kleine stukken. Voeg de basterdsuiker, het ei en de honing toe. Kneed het mengsel met de hand tot een deegbal. Laat deze afgedekt 20 minuten in de koelkast rusten. Week de rozijnen in rum. Boen de citroen schoon. Rasp de schil en pers de citroen. Vet de springvorm in. Verwarm de oven voor op 180 graden. Schil de appels, verwijder de klokhuizen en verdeel de appels in stukjes. Meng de appelstukjes met de helft van het citroensap, 1/2 eetlp geraspte citroenschil, kaneelpoeder, rozijnen, gember en suiker. Klop 1 ei los met de melk en het custardpoeder. Meng dit door de vulling.

Bereidingswijze: Rol 3/4 deel van het deeg uit en bekleed de bodem en de rand van de bakvorm hiermee. Verdeel de vulling over de bodem. Rol het achtergehouden deeg tot een lapje van 1/3 cm dikte. Snijd er reepjes van en leg dit kruislings over het appelmengsel. Bestrijk het gebak met 1 losgeklopt ei en zet de vorm in het midden van de oven. Bak de appeltaart in circa 50 minuten goudbruin en gaar. Bestrijk de appeltaart na het bakken met de jam die even verwarmd is.

SCHENKINGEN

Steeds meer komt het voor dat mensen bij hun leven bedragen schenken aan organisaties, waar ze iets mee hebben. Als u het werk van Boerderij & Erf AV ter harte gaat, kunt u ook deze organisatie geldelijk steunen of via uw testament iets uit uw nalatenschap doen toekomen. Zo geeft u aan dat u het werk in uw eigen regio heel belangrijk vindt. En onze organisatie is erdoor in staat om weer meer goed werk te doen.

NIEUWE LEDEN

Graag wil de Vereniging Vrienden van Boerderij & Erf AV haar ledenbestand vergroten, om meer daadkracht te kunnen uitoefenen. Maar ook om als grotere organisatie meer in de melk te brokkelen te hebben als het gaat over de boerderij in onze streek. Nieuwe leden zijn van harte welkom bij het secretariaat.

Onderdeel van de verlichte boerderijenroute en van de 100ste Fokveedag dit jaar zijn beschilderde hooibalen. Geen hergebruik, maar voorgebruik...

OPROEP

Hier volgen enkele oproepen voor informatie en vrijwilligers. Reacties graag naar de redactie van de nieuwsbrief djdejong@planet.nl, telefoon 0184-615094.

- Bij de redactie zijn afbeeldingen van schilderijen van boerderijen en alles wat daarmee te maken heeft van harte welkom. We willen er een vaste rubriek van maken in de nieuwsbrief.
- Dat geldt ook voor foto's van boeren aan het werk.
- Het bestuur zoekt vrijwilligers die hand- en spandiensten willen verrichten op administratief gebied.

Op google surfen naar 'kalveren schetsen', leverde dit plaatje op.

CANON AV

Boerderij & Erf is ook lid van het Historisch Overleg Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Een overlegorgaan dat half-jaarlijks bij elkaar komt om vooral informatie uit te wisselen. Eén van de zaken die al geruime tijd op de agenda staat is het samenstellen van een canon voor de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden. Intussen is dit project, ressorterend onder het Bibliotheeknetwerk Zuid-Holland Zuid Oost, zover dat aan de hand van een groot aantal thema's de teksten geschreven kunnen worden. Een auteur is beschikbaar. De informatie zal te zijner tijd op de website te vinden zijn. Uiteraard komt ook de 'boerencultuur' aan de orde.

VERENIGING VRIENDEN VAN BOERDERIJ & ERF A-V:

A. Bassa, Hei- en Boeicop (voorzitter)
P. Eikelenboom, Groot-Ammers (secretaris)
J. van Vliet, Groot Ammers (penningmeester)
J. Brandwijk, Brandwijk
N. Hakkesteegt, Groot-Ammers

STICHTING BOERDERIJ & ERF A-V:

C. Bakker, Ameide (voorzitter)
P.A. Eikelenboom, Groot-Ammers (secretaris)
H.M. van der Wal, Streefkerk (penningmeester)
A. Bassa, Hei- en Boeicop
S. van den Berg-Knuppe, Streefkerk (inlichtingen)
N. Hakkesteegt, Groot-Ammers (namens boerentuinenwv)
D.J. de Jong, Hardinxveld-Giessendam (publiciteit)
T. Koorevaar, Wijngaarden (adviseur)

WERKGROEPEN:

Werkgroep Advies & Voorlichting
Werkgroep Boerentuinen
Werkgroep Paviljoen Liesvelt

SECRETARIAATASADRES:

Sluis 57, 2964 AT Groot-Ammers, telefoon 0184-661425,
email secretariaat@boerdeijenerf.nl
De vergaderingen worden ook bijgewoond door de
werkgroepvoorzitter Advies & Voorlichting P.T. den Hertog (Vianen)

COLOFON

ISSN 1568-9190
Uitgave Boerderij & Erf Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
Redactie Dick de Jong
Illustraties Piet den Hertog, Dick de Jong, Meine Mollema, Jan van Vliet en anderen
Redactieadres Buitendams 51, 3371 BA Hardinxveld-Giessendam,
djdejong@planet.nl